

УДК 378.015.31:[008:159.945]:57

Лариса Ковальчук

ПРОЕКТУВАННЯ СИСТЕМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті на підставі аналізу наукових літературних джерел з'ясовано теоретико-понятійний апарат дослідження. Обґрунтовано необхідність застосування системного підходу до розв'язання завдань наукового пошуку. На прикладі вивчення педагогічних дисциплін студентами природничих факультетів розкрито організацію психолого-педагогічного супроводу формування культури професійного мислення майбутніх педагогів.

Ключові слова: культура професійного мислення, система, системний підхід, психолого-педагогічний супровід.

Питання поліпшення теоретичної та практичної підготовки майбутніх педагогів набувають дедалі більшої ваги в науково-педагогічних дослідженнях. Осмислюючи шляхи формування професійної майстерності, Г. Коберник доречно зауважує, що «в останні роки переглядається система педагогічної освіти в Україні, яка здебільшого була спрямована на оволодіння знаннями і вміннями з окремих спеціальних дисциплін і не завжди забезпечувала професійну підготовленість учителя до цілісного гуманно-демократичного виховання учнів і творчого самовдосконалення власної особистості» [8, с. 7]. Погоджуючись з думкою дослідниці, зазначимо, що особливої актуальності сьогодні набувають наукові пошуки, присвячені з'ясуванню важливих аспектів організації психолого-педагогічного супроводу професійного становлення майбутніх педагогів.

Аналіз досліджень і публікацій за темою наукового пошуку засвідчує, що окремі аспекти окресленої проблеми дослідники вивчали в таких напрямках:

- професійно-педагогічна підготовка (А. Алексюк, М. Євтух, В. Луговий, Г. Розлуцька, І. Руснак, О. Савченко, В. Староста, О. Цокур, В. Чайка та ін.);
- формування культури мислення (О. Беляєва, Н. Максюта, О. Марченко, М. Меєрович, О. Митник, Ю. Петров, Л. Туріщева, О. Халабузар та ін.);
- організація психолого-педагогічного супроводу (В. Басюк, І. Добрянський, О. Єрмоєнко, О. Євдокімова, І. Кузнецова, І. Семененко, О. Шевчишена та ін.);
- використання системного підходу в освіті (М. Згуровський, В. Камишин, В. Кремень, Є. Лодатко, І. Малафіїк, О. Рева, Г. Селевко,

Ю. Сурмін та ін.).

Зауважимо, що незважаючи на вагомі результати наукових пошуків у цих напрямках, сьогодні недостатньо вивченими залишаються питання психолого-педагогічного супроводу формування культури професійного мислення майбутніх педагогів. Зазначена проблема є особливо актуальною для класичних університетів, оскільки в них професійна теоретична і практична підготовка фахівців у галузі певної науки домінує над професійно-педагогічною.

Мета статті полягає у з'ясуванні теоретико-понятійного апарату дослідження та проектуванні на засадах системного підходу системи психолого-педагогічного супроводу формування культури професійного мислення майбутніх педагогів.

Зв'язок роботи з науковими програмами і практичними завданнями визначається розробленням низки питань до теми «*Професійна і соціально-педагогічна підготовка майбутніх фахівців у системі вищої освіти України: історико-педагогічні аспекти, дидактичні й інноваційні підходи*» відповідно до науково-дослідної тематики кафедри загальної і соціальної педагогіки Львівського національного університету імені Івана Франка та кафедри педагогіки і гендерної рівності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (тема «*Теоретико-методичні основи професійної підготовки фахівців в умовах реалізації ідей Болонської угоди*»).

У професійній діяльності педагога гармонійно поєднуються різні види діяльності (виховна, навчальна, організаторська, прогностична, комунікативна, конструктивно-проектувальна, аналітико-оцінна, дослідницька та ін.). Це одна з тих професій, які вимагають творчої розумової праці, характеризуються великою інтелектуальною та емоційною напругою, вирізняються високою мобільністю і різноманітністю міжособистісних контактів, що органічно пов'язане зі сформованістю культури професійного мислення, педагогічним тактом та етикою поведінки, стилем спілкування, стилем управління навчальною діяльністю вихованців, особистісними та професійними рисами тощо. Отож, успіх молодшої людини, яка обрала професію педагога, значною мірою залежить від моделювання культурно-освітнього середовища, сприятливого для навчання студента, зокрема організації психолого-педагогічного супроводу формування культури професійного мислення майбутнього педагога.

Термін «*супровід*» є похідним від слова «*супроводжувати*». За «Тлумачним словником української мови» (в редакції А. Івченка), *супровід* – це те, що супроводить яку-небудь дію, явище [7, с. 462]. На позначення аналізованого поняття вчені та педагоги-практики використовують низку термінів («*допомога*», «*підтримка*», «*турбота*» «*супровід*», «*супроводження*»).

Зокрема, поняття *турботи* (за О. С. Газманом) включає задоволення

базових потреб, захист від несприятливих природних факторів і негативного впливу соціального середовища тощо. **Педагогічну підтримку** (на відміну від турботи) вчений визначає як обопільне з вихованцем виявлення його інтересів, цілей, можливостей та шляхів подолання перешкод, що заважають йому зберігати людську гідність і досягати позитивних результатів у самовихованні, спілкуванні, певному образі життя [13, с. 488]. О. Єрмоєнко під **супроводом** розуміє «різноманітну систему, в якій можна виділити форми роботи, спрямованість, предмет та об'єкт» [5]. Він, на думку М. Голікова, включає:

- здійснення грамотної та своєчасної діагностики з метою виявлення потенційних можливостей, сильних сторін особистості, проблемних «точок», факторів ризику виникнення стагнації в професійному розвитку педагога, несформованості професійної ідентичності;
- надання допомоги в розробці професійного маршруту педагога (тобто реалізації суб'єктом професійних функцій за допомогою професійних знань, умінь і навичок, персональних психофізіологічних особливостей в реальному часі та на перспективу розвитку);
- спільне проектування етапів професійного розвитку педагога, що є творчим процесом удосконалення способів, методів, технологій реалізації професійних функцій тощо [1, с. 133].

Формування культури професійного мислення майбутнього педагога ми розглядаємо з позиції супроводу професійного і особистісного розвитку студента. З цього погляду, цінними є підходи науковців, які вивчали цей аспект проблеми нашого дослідження. Зокрема, М. Голіков під **супроводом професійного розвитку** розуміє «комплексний процес, спрямований на забезпечення умов для оптимальної самореалізації в професійній діяльності, збереження професійного довголіття, профілактики деструктивних конфліктів, гармонізації з самим собою і навколишнім світом» [1, с. 133]. Аналізуючи генезис вивчення супроводу особистості у психології, М. Плугіна зазначає, що «процес супроводу професійного та особистісного розвитку включає в себе і підтримку, і допомогу» [12, с. 27].

Досліджуючи проблему за окресленою темою, ми виходимо з того, що проектування системи супроводу формування культури професійного мислення майбутнього педагога – це складний інтегрований процес, основу якого складають психологічний і педагогічний супроводи, що є взаємопов'язаними, взаємообумовленими і взаємодоповнюючими. З цього погляду, вважаємо за необхідне теоретично осмислити підходи науковців до дефініції цих видів супроводу, що виражають сутність досліджуваного феномену.

Зокрема, значний інтерес для розуміння сутності психологічного супроводу та розроблення його структурно-функціональної моделі представляє дисертаційна робота О. Євдокимової. **Психологічний супровід** навчально-виховного процесу у вищій технічній школі розглядається

дослідницею як «система діяльності психологів, що сприяє активізації змістовних характеристик усіх структурних компонентів навчально-виховного процесу; забезпечує суб'єктам навчально-виховного процесу на кожному етапі їх індивідуально-професійного розвитку можливість усвідомлювати і приймати сучасні вимоги суспільства до їх професійної діяльності; адекватно оцінювати і співвідносити власні індивідуально-типологічні особливості з вимогами професії; компетентно вирішувати освітні і професійні завдання; актуалізувати потенційні можливості особистості» [4, с. 14–15].

Н. Іванова слушно акцентує увагу на тому, що психологічне супроводження передбачає створення поля професійного розвитку особистості, зміцнення професійного «Я», підтримку адекватної самооцінки, саморегуляцію життєдіяльності, засвоєння технологій професійного вдосконалення [6, с. 119]. У системі заходів цього супроводження вона виокремлює *діагностичну, корекційно-розвивальну, прогностично-профілактичну* складові [6, с. 125].

У визначенні педагогічного супроводу нам імпонує розуміння його як складової організації культурно-освітнього середовища. Зокрема, заслуговує на увагу визначення І. Семененко, згідно якого *педагогічний супровід* – це:

- така навчально-виховна взаємодія, у ході якої студент діє за задалегідь відомими нормами, а педагог створює умови для ефективного здійснення цієї дії [14, с. 347];
- цілісна, системно організована педагогом діяльність студента, у процесі якої створюються соціально-психологічні та педагогічні умови успішного навчання і розвитку кожного студента в освітньому середовищі вищого навчального закладу, прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору [14, с. 348].

Аналізуючи сутність цього поняття на основі системного підходу, О. Єрмоменко розглядає *педагогічний супровід* як «систему професійної комплексної допомоги, яку потребують учасники освітнього процесу у створенні умов для повноцінного і гармонійного розвитку особистості з урахуванням сучасних підходів до розвитку, навчання та виховання» [5]. Ми погоджуємося з думкою дослідниці, що педагогічний супровід є спрямованим на створення системи професійної діяльності педагога для успішного навчання та розвитку особистості, з одного боку, а з іншого – на взаємодію суб'єктів виховання і навчання при вирішенні проблем, пов'язаних з процесом освіти.

Цінним у контексті аналізу літературних джерел є трактування й інших дотичних до дослідження понять, зокрема:

- *соціально-педагогічного супроводу* як «процесу, що містить комплекс цілеспрямованих послідовних соціально-педагогічних дій, що допомагають учню зрозуміти виникаючу життєву ситуацію і забезпечують його саморозвиток на основі рефлексії того, що відбувається» [5];

• **методичного супроводу** як такого, що «розкриває особливості традиційних параметрів діяльності працівників і досліджує сприйняття нового як цінних здобутків вчительства, що можуть бути зіставлені з професійним досвідом та схвалені, прийняті ним» [2, с. 43–44];

• **психолого-педагогічного супроводу** професійного зростання педагога як «цілісної системи організаційних і психолого-педагогічних заходів, технологій та процедур, які спрямовані на допомогу педагогічним працівникам у подоланні труднощів впродовж професійної діяльності; розвиток особистісних якостей і психологічної готовності вчителя до творчої самореалізації» [15].

Осмислення теоретико-понятійного апарату за темою дослідження дало змогу визначити сутність головного ключового поняття з урахуванням засад сучасної філософії освіти. Під **психолого-педагогічним супроводом формування культури професійного мислення** педагога ми розуміємо таку організацію теоретичної і практичної підготовки студентів до майбутньої педагогічної діяльності, яка забезпечує розвиток їх здатності пізнавати та перетворювати явища педагогічної дійсності, педагогічного мислення, вміння оперувати поняттями, правильно вибудовувати систему суджень і умовиводів, сприяє досягненню високого рівня освіченості, професіоналізму тощо.

Проведене нами дослідження під час вивчення педагогічних дисциплін студентами природничих факультетів засвідчує, що проектування системи психолого-педагогічного супроводу формування культури професійного мислення майбутніх педагогів передбачає:

1) врахування засад системного підходу (сутність системи, її властивості та складові, структурні зв'язки і відношення у педагогічній системі тощо);

2) виокремлення у структурній організації психолого-педагогічного супроводу низки взаємопов'язаних компонентів (когнітивно-пізнавального, потребнісно-мотиваційного, емоційно-вольового, рефлексивно-діяльнісного);

3) поетапність професійно-педагогічної підготовки (включає діагностико-мотиваційний етап, етап адаптації, етап інтенсифікації та етап ідентифікації);

4) врахування механізмів розгортання педагогічної взаємодії (співпраця, взаєморозуміння, координація, кооперація, субординація, зв'язки тощо);

5) реалізацію термінальних (функцій-цілей), інструментальних (функцій-засобів) та операційних (функцій-приймів) функцій;

6) урізноманітнення видів педагогічного впливу (ініціювання, переконання, довіра, педагогічна вимога, власний приклад, громадська думка тощо);

7) урізноманітнення методів, прийомів, засобів, форм організації навчання;

- 8) впровадження інноваційних технологій навчання;
- 9) вияв та реалізацію педагогічних умов.

У процесі дослідження проблеми нами визначено, що ефективність проектування та реалізації психолого-педагогічного супроводу формування культури професійного мислення майбутніх педагогів у вищій школі забезпечують такі **педагогічні умови**:

- 1) чітке цілепокладання та визначення завдань;
- 2) створення позитивної мотивації студентів;
- 3) професійна спрямованість змісту навчального матеріалу;
- 4) моделювання культурно-освітнього середовища у процесі вивчення студентами педагогічних і професійно-зорієнтованих дисциплін;
- 5) організація самостійної та індивідуальної роботи студентів;
- 6) ґрунтовна теоретична і практична підготовка до професійно-педагогічної діяльності;
- 7) співпраця профільних кафедр університету та баз педагогічної практики студентів тощо.

Теоретичні, методичні та практичні засади проектування системи психолого-педагогічного супроводу формування культури професійного мислення майбутніх педагогів під час вивчення педагогічних дисциплін студентами природничих факультетів і організацію діагностування її ефективності відображено в укладених нами навчальних посібниках [9–11].

Підсумовуючи, зазначимо, що проектування системи психолого-педагогічного супроводу формування культури професійного мислення майбутніх педагогів є складним, інтегрованим процесом. У логічному взаємозв'язку з іншими ключовими поняттями наукового пошуку нами теоретично осмислено категоріальну сутність психолого-педагогічного супроводу формування культури професійного мислення та розглянуто засади його проектування. Зауважимо, що проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми.

Перспективою подальших розвідок є обґрунтування експериментальної моделі системи формування культури професійного мислення майбутніх педагогів, висвітлення результатів проведеного педагогічного експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голиков Н. А. Профессиональные затруднения преподавателей высшей школы и их коррекция : монография / Н. А. Голиков. – М. : Экшн, 2007. – 240 с.
2. Гришина Т. В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи / Т. В. Гришина. – Харків : Основа, 2003. – 96 с.
3. Добрянський І. А. Адаптація першокурсників у приватному ВНЗ: складові психолого-педагогічного супроводу (з досвіду роботи Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки) / І. А. Добрянський, І. В. Кузнецова // Педагогіка і психологія. – 2012. –

- № 4(77). – С. 17–23.
4. Євдокімова О. О. Теорія і практика психологічного супроводу навчально-виховного процесу у вищому технічному навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. О. Євдокімова. – К., 2011. – 44 с.
 5. Єрмоменко О. А. Сутність педагогічного супроводу освітнього процесу [Електронний ресурс] / О. А. Єрмоменко. – Режим доступу : <http://repo.uira.edu.ua/jsrui/bitstream/123456789/2768/1/12yoaaep.pdf> (2.04.2014). – Назва з екрану.
 6. Іванова Н. Психологічне супроводження навчально-виховного процесу в Національній академії СБ України / Н. Іванова // Вища школа. – 2012. – № 9. – С. 118–127.
 7. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко ; [Худож.-оформлювач І. В. Осіпов]. – Харків : Фоліо, 2008. – 540 с.
 8. Коберник Г. Формування професійної майстерності майбутнього вчителя в умовах діалогічного навчання / Г. Коберник // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – Вип. 2. – С. 7–12.
 9. Ковальчук Л. Практикум з педагогіки : навч. посібник / Л. Ковальчук. – Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 253 с.
 10. Ковальчук Л. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник / Л. Ковальчук. – Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 608 с.
 11. Ковальчук О. Основи психології та педагогіки : навч. посібник / О. Ковальчук, С. Когут ; [за заг. ред. Л. Ковальчук]. – Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 624 с.
 12. Плугина М. И. Система психолого-акмеологического сопровождения преподавателей высшей школы : монография / М. И. Плугина. – Ставрополь, РИО ИДНК, 2006. – 274 с.
 13. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 2. – 816 с.
 14. Семененко І. Є. Педагогічний супровід як психолого-педагогічна проблема / І. Є. Семененко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 29(82). – С. 346–351.
 15. Шевчишена О. В. Забезпечення цілісної системи психолого-педагогічного супроводу професійного зростання педагога [Електронний ресурс] / О. В. Шевчишена // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – Вип. 4. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_4_23.pdf (3.04.2014). – Назва з екрану.